

Александар ПЕЈЧИЋ
(Београд)

ПРЕИСПИТИВАЊЕ ИДЕНТИТЕТА

(Горан Максимовић. *Идентитет и памћење*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2011, 326 стр.)

У новој књизи проф. др Горан Максимовић остаје у кругу својих књижевноисторијских интересовања (путопис, мемоари, драма) откривајући заборављене и запостављене ауторе из 19. и почетка 20. века. Максимовићева намера није само да подсети на поједине писце, већ и да укаже на њихово место у српској књижевности и подстакне на даље истраживање књижевне баштине коју не чине само реномирани аутори. На више места у књизи разматра феномен заборављених и скрајнутих писаца, што је издвојено као уводна белешка на корицама књиге. Такође се не либи да упозори на одсуство „организоване научне и културне политике“, не пропуштајући да јасно локализује акутни проблем помодарства који се препознаје у „свјесном потирању вриједности из прошлости и намерном обезвређивању националног идентитета (...)“

Настајале у дужем временском периоду (2003–2010) студије су обједињене истим истраживачким циљем – откривање дела и писаца чија књижевноуметничка вредност постоји „макар и у фрагментима“. Радови су разврстани у три целине према истраживачким интересовањима. У првом делу *Видици*, поред мемоарских и биографских записа протосинђела Кирила Цвјетковића, Матије Бана, Мите Калића и Милана Савића, осветљава се дело и доба Лазара Томановића, као и период кад је Јован Сундечић био сарадник листа *Црногорка* на Цетињу. У другом, опширнијем, делу *Личности*, Максимовић је издвојио низ писаца, критичара, новинара и политичара, а на првом месту монаха (митрополит Ђорђе Николајевић, архимандрит Јоаникије Памучина, митрополит Михаило Јовановић, Дамјан Павловић, Владимир Васић, Ваца Живковић, Јован Илић, Стеван Владислав Каћански, Дум Иван Стојановић, Спира Калик, Антун Фабрис, Чедомиљ Мијатовић, Милутин Гарашанин, Владан Ђорђевић, Милутин Илић, Жарко Илић, Сава Бјелановић, Драгомир Брзак, Мита Ђорђевић, Павле Лагарић, Илија Ивачковић) који су оставили знатан траг у књижевном и јавном животу. Напоследку, трећи део књиге *Меридијани* у целини је посвећен путописима Милана Јовановића Морског,

Марка Цара, Лазара Томановића и митрополита Серафима Перовића, које затвара студија *Виђење Чегарског боја и Ћеле-куле у српским путописима друге половине 19. вијека*. Поред ове тематске поделе, препознаје се и регионална, која обухвата све српске крајеве (Војводина, кнежевина Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, део Далмације). Такође, поред мемоара, путописа, не запостављају се и друге књижевне врсте, у првом реду поезија и драма. Издваја се посебан круг српских драматичара друге половине 19. века (Мита Калић, Милан Савић, Дум Иван Стојановић, Владан Ђорђевић, Милутин Илић, Драгомир Брзак, Милан Јовановић Морски), које и овим путем аутор настоји да афирмише позивајући не само књижевне историчаре, већ и позоришне практичаре на поновно читање наше драмске баштине.

Готово све студије одликује идентична структура. Након занимљивих биографских и биобиблиографских података, аналитички се издвајају дела сажетим прегледом. Уводни делови посебно маркирају друштвену делатност, поткрепљујући интересовање за појединог аутора. Сазнаје се тако да је Дубровчанин Спира Калик учествовао у оснивању Народног позоришта у Нишу 1887, као и у оснивању Црквеног певачког друштва Бранко 1888. године. Не изостају ни подаци који могу бити веома интересантни данашњем читаоцу (историјат Бановог брда, захтев Матије Бана упућен влади о подизању храма на Врачару). С обзиром на то да се углавном ради о мање познатим или готово непознатим текстовима и ауторима, Максимовић је био принуђен да интерпретације употпуњује изношењем кратке садржине дела. У путописној прози мапирају се различите интерпретативне стратегије од „трагања за флуидном границом између фактографског или стварносног и умјетничког казивања“ до имаголошког приступа. У студији о Матији Бану изнова подсећа да су Банова сведочења о сусретима са Његошем од 1848. до 1851. године настала већим делом пре Ненадовићевог гласовитог путописа *Писма из Италије*. У појединим радовима издваја приповедне стратегије (сказ), које нарочито доприносе динамици казивања (Цар, Морски). Песничка и драмска дела прати такође исцрпна анализа, која у појединим случајевима иде ка ревалоризацији (Дамјан Павловић, Владимир Васић, Милан Савић, Мита Калић). Већа пажња посвећена је Савићевим и Калићевим комедијама, које се, иако у драматуршком смислу не настављају пут Косте Трифковића, не смеју заобилазити у историјама српске књижевности и позоришта, јер су свакако део развојног лука наше драмске књижевности. Поменути аутори значајни су и због критичарског рада, па Максимовић скреће пажњу савременим историчарима да се, рецимо, радови Мите Калића морају узимати у обзир приликом израде историје српске књижевне критике. Посебна студија бави се такође неоправдано заборављеним критичарима с почетка 20. века Павлом Лагарићем и Илијом Ивачковићем. За Павла Лагарића каже да „није ништа друго урадио него што је поново мотивисао Петра Кочића да се

врати приповједачком раду, заслужио је да не буде заборављен, те да његове критике и цјелокупно дјело буду сакупљени и изнова објављени“. Максимовић не пропушта прилику да студије уобличи коментаром о потреби за новим читањем/изучавањем дела наше баштине, као и штампањем (и извођењем драмских текстова), те у том погледу истиче активне савремене истраживаче (Ирена Арсић, Миливој Ненин).

Савременом читаоцу може нарочито бити привлачна студија о српским политичарима (Чедомил Мијатовић, Милутин Гарашанин, Владан Ђорђевић), који су се појавили и на књижевној сцени остављајући запажен траг, нарочито Владан Ђорђевић као покретач *Отаџбине*, једног од најзначајнијих часописа. Не само да нас упознаје са њиховим делом, већ и на занимљив начин са епохом и позицијом коју су имали у јавном животу. Нарочито издваја Гарашанинове *Доколице*, „књигу која се дијелом наслањала на новију традицију, а затим послужила и као претходница српској хумористичко-сатиричкој прози на крају 19. вијека (С. Сремац, Б. Нушић, Р. Домановић)“.

Када пише о монасима, Максимовић не пропушта да аналитички укаже на књижевноуметничку вредност дела митрополита Ђорђа Николајевића, архимандрита Јоаникија Памучине и митрополита Михаила Јовановића. Међутим, уводна студија припала је протосинђелу Кирилу Цвјетковићу, чија је *Автобиографија* „прворазредни докуменат за употпуњавање слике о културној, вјерској и политичкој историји Срба у Далмацији (...)“

Индикативан је тематски распоред студија у књизи *Идентитет и памћење*. Прва студија о Кирилу Цвјетковићу носи наслов *Страдалничка судбина*, док је последња посвећена такође страдалничкој судбини *Виђење Чегарског боја и Ћеле-куле у српским путописима друге половине 19. вијека*. Концепција књиге креће се од појединачне ка општој страдалничкој судбини, и од мемоарског записа ка синкретичкој анализи више путописа.

Поуздан интерпретативни метод, аналитички приступ грађи, као и стил ослобођен реторичких акробација, употпуњује сазнања о српском књижевном и културном простору. Избегавањем полемике с ауторима историја књижевности, отварају се, проицљивим читањем дела, питања на која морају одговарати савремени истраживачи, без слепог поковавања ауторитетима, који су неретко са своје стране усвајали/преписивали становишта претходника. Нова књига проф. др Горана Максимовића значајан је допринос српској историографији, јер несумњиво је да иједна нова историја књижевности, позоришта, критике неће пренебрегнути *Идентитет и памћење*.